

"שימת ספרי" בן מלך"
שיצאו לאור עד עתה:

- שימני עניני
- ספרות ועומר וחג
- חשבונות
- ימי בן הנצרים - מלח
- נבולה
- ימים נדאים
- חג הסוכות
- תוכני
- ימי הפרים
- הגדה של פסח
- כעניני צעות התמימות
- שבמקדש
- חכמו ומסור
- שיר והדברים
- שבת קודש
- מית הבטחון
- עניני שבי
- ענינים בשיט ונבולה
- מירדת שביק
- בראשית ח"א - נמארי
- מבוא באגדות - ח
- בראשית ח"ב - קל
- קל-תולדות
- בראשית ח"ג - דגא-יודי
- שנתות ח"א - שנתה-בטלח
- שנתות ח"ב - אמרי-מבוא
- יתרו-משפטים
- שנתות ח"ג - ירו-מה-קודי
- יקרא-ח"א - יקרא-עבדע
- שנתות ח"א - במדבר-שלח
- במדבר ח"ב קורח-מסעי

ניתן להשיג: mechonbenmelech@gmail.com | Warehouse: 8482450220
 בארץ: בית הלימוד | Warehouse: 8482450220
 sale@yefenofbooks.com | Warehouse: 8482450220

פרשת בראשית תשפ"א
 גליון מס' 127

בסייעתא דשמיא

אוצרות בן מלך

מתורתו של מו"ר רבינו הגדול רבי לייב מינצברג זצוק"ל רבה של קהל עדת ירושלים

פרשת בראשית

ודאי יש לפרש לפי המשמעות מפשטות הלשון ורהיטות המשמעות שהם דברים הנגלים ונראים לעין. והדברים הנסתרים מהעין או הרוחניים יתפרשו בכל התורה רק בדרך דרש, רמז, או סוד.

והרי מלשון 'בתוך המים' ודאי משמע דהמים העליונים - שמעל הרקיע, והמים התחתונים - שנשארו על הארץ ונקוו בימים ביום השלישי, שניהם מסוג אחד הם, אלא שהרקיע מבדיל ביניהם.

ונראה דמים העליונים הם העננים, והרקיע הוא האויר שבין הארץ לעננים [וכענין זה פירשו, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו, ועוד. וראה חזקוני להלן (פסוק כ) שבכמה

ייעש אלוקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע והיא כן (א, ז)

צריך לבאר מהו הרקיע, והיכן הם המים העליונים 'אשר מעל לרקיע' ואיה מקומם.

ויש שפירשו שהמים העליונים הינם למעלה בשמים בריחוק מקום שאינו בתחום ראיית האדם, ויש שפירשו שהם מים רוחניים הנתפסים בהשגה שכלית בנפש האדם ואינם נראים לעין.

ועדיין הכתוב טעון ביאור לפי הפשט, שהרי בפשוטו של מקרא דיברה התורה תמיד רק על דברים הנגלים ונראים לעין, לבד מהמקומות שמצוין בהם להדיא במקרא שדיבר הכתוב שם בדברים הנסתרים מהעין, וכגון מעשה מרכבה דיחזקאל כמו שנאמר (יחזקאל א, א) 'נפתחו השמים ואראה מראות אלוקים'. אבל בכל המקרא

בגליון

פרשת בראשית

ביאורי פסוקים..... עמוד 8

היכל השבת

ברכת קדושת היום..... עמוד 7

חכמה ומוסר

שרשי חובת עבודת ה'..... עמוד 9

1. וכמו שקבע לנו הגר"א באדרת אליהו (פסוק א, ד"ה ואת הארץ) 'כי לא הזכירה התורה בכל מקום רק הנראה לעיניים'. וראה מש"כ האבן עזרא (פסוק א) שהכתוב 'על אלה הנראים ידבר'. וכ"כ הרשב"ם (פסוק כז) והחזקוני (פסוק ב) שפירשה התורה 'רק דברים שאנו רואים בעולם'. וראה בספר הכתב והקבלה בביאור הפסוק 'הנסתרות לה' אלוקיני והנגלות לנו ולבנינו' (דברים כט, כח) שהאריך כזה בדברים נפלאים.

מרגש השבוע

תשרי תשפ"א

עץ חיים היא למחזיקים בה

הוצאות הדפסת גליון זה נודבו לזיכוי הרבים

ע"י ידידנו הנכבד מחשובי אברכי קהילתנו מתומכי מכוננו רודף צדקה וחסד

הרה"ח ר' **יואל ערנטל** שליט"א

לדגל אירוסים בנו החתן משה הי"ו

עב"ג בת ידידנו הנכבד מחשובי אברכי קהילתנו מתומכי מכוננו

הרה"ח ר' **חיים יעקב קלפהולץ** שליט"א

שתרם חלק מהוצאות הגליון

זכות הפצת אור תורתו הבהירה של רבינו בעל הבן מלך

תעמוד להם ולמשפחתם להתברך בכל הברכות האמורות למחזיקי התורה

לראות ברכה והצלחה בכל אשר יפנו

לחנצחות ותרומות "פרנס השבוע/החודש"

אפשר להתקשר לטלפון מס' 054-8422488

יו"ל ע"י מכון 'כתבי בן מלך'

לתרומות והנצחות נא לפנות ל' 054-8422488

לקבלת העלון במייל, ניתן להצטרף בכתיבת
mechonbenmelech@gmail.com

כתובת המכון: אוהב ישראל 1/9, ביתר עילית

לתגובות והערות נא לפנות ל' 052-7616048

ערב חג הסוכות תשפ"א

בעזרת ה' יתברך

הודעה חשובה

לאור מצב החירום והכרזת הסגר כאשר חנויות הספרים סגורות, ובהיות שישנו ביקוש רב וצמאון בקרב הציבור לספרי בן מלך וכרכי 'בן מלך על התורה - בראשית'.
הננו להודיע על מוקדים בהם ניתן יהיה להשיג ולרכוש את ספרי בן מלך בערים המרכזיות.

כדלהלן:

ירושלים - 055-6745542

בני ברק - הרב אברהם לב - 0533184888

בית שמש - הרב אברהם צבי אקער - 052-7654776

ביתר עילית - הרב אריה קרישבסקי - 054-8422488

מודיעין עילית - הרב אליהו קירשנבוים - 052-7127701

בברכת התורה
הנהלת המכון

ספרים
למעלה השנה
•
סדרת ספרים
ביאורים ומאמרים
על חמשה חומשי תורה
•
ספרים
על חמ"ס
•
ספר
הגות ומחשבה
•
ביאורי סוחר
•
ספר
אמונה ומצוות
•
מגאן
תורה ודעת
•
אגודת
תורה ודעת

הנצחות תורמים

קו בן מלך
03-3077354

מחנכים מכון

סניפים 14 מקות מנוחה

עבודת התורה בבני ברק
לשמוע סיקורי רבני
מחלקת לשי גושרים
בכל התחומים

רשימת ספרי בן מלך
בבית המדרש מרכזי העולם

לשון התפילה 054-8422488

כתובת אוהב ישראל 1/9

ביתר עילית

עמודה מוכרת לשי סניף 46

לתיבת הארית

mechonbenmelech@gmail.com

אוצרות
בן מלך

תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי (א, יא)

פירש רש"י 'ש'לשון דשא הוא לבשת הארץ בעשבים'. ו'תדשא הארץ דשא' פירושו 'תתמלא ותתכסה לבוש עשבים', ופירש הכתוב שעשבים אלו יהיו 'עשב מזריע זרע'. ולפירושו קאי 'תדשא' רק על 'עשב' ולא על 'עץ פרי', וא"כ מקרא מוקצר הוא, שהיה לו לומר 'ותוצא [הארץ] עץ פרי', אלא שקיצר הכתוב [ועיין ברמב"ן שהקשה על פירושו זה].

והרמב"ן פירש 'תדשא הארץ' - 'תצמיח הארץ וכו', דשא הוא הקטן הצומח וכו', וכל קטן הצומח מן הארץ ייקרא דשא אף באילנות'. והיינו ש'תדשא הארץ דשא' הוא כלל, ופרטיו שנים: א) 'עשב מזריע זרע', ב) 'עץ פרי עושה פרי'. ואין המקרא מוקצר.

ולפי פירושו קרא הכתוב 'לעשב מזריע זרע' ול'עץ פרי' בשם 'דשא' משום דמירי הכא בתחילת צמיחתם כשהם קטנים. וצ"ע מדוע אין הכתוב מתייחס לעצם בריאת הזרעים והעצים אלא לתחילת צמיחתם. ועוד דבגמרא אמרו (ר"ה יא.) 'כל מעשה בראשית בקומתן נבראו', והרמב"ן עצמו (להלן ב, ה) כתב 'כפי הפשט כי בשלישי הוציאה הארץ העשב ועץ הפרי בקומותן וצביוןן כאשר צוותה בהם'.

והנה הן לפירוש רש"י והן לפירוש הרמב"ן, 'דשא' אינו מין בפני עצמו אלא שם כללי שפרטיו מבוארים בהמשך הפסוק, וצ"ע מהא דמבואר בחז"ל (ברכות לז.) ובתוספתא שם ד, ה) 'ש'דשאים' 'זרעים' שני מינים הם ואיכא למ"ד שאף ברכתן שונה, הרי ש'דשא' הוא מין בפני עצמו.

ונראה לבאר 'תדשא' פירושו תצמיח, וכולל כל מיני הצמחים אף כשהם גדולים (וכן פירש בתולדות יצחק ובר' מיוחס, ועיין אבן עזרא ותרגום יונתן). אמנם 'דשא' הוא שם המין בפני עצמו, ונקרא שמו כך משום שאין בו אלא היותו צמח צומח בלא דבר נוסף (וכע"ז פירש בתולדות יצחק) וכגון כרוב חסה ותרדין וכיו"ב, [ועל דשאים אלה אמרו בגמרא דאיכא למ"ד שברכתן 'בורא מיני דשאים']. ו'עשב מזריע זרע' הוא מין שבנוסף להיותו צומח הוא גם מזריע זרע, פירוש שיש בו זרעונים כגרגרי החיטה

מקומות נקרא האויר 'שמים']. ובמאמר 'יהי רקיע בתוך המים וגו' נברא האויר - הוא הרקיע - בתוך המים, בין המים [התחתונים שנשארו מתחת לרקיע] ובין אידי המים [שהם המים אשר מעל לרקיע] להחזיקם מעליו בצורת עננים. ועל זה דרשו חז"ל (ב"ר ד, ז. הובא ברש"י כאן) לשון שמים - 'שא מים'.

וזהו 'ויהי מבדיל בין מים למים' שהרקיע - היינו האויר - הוא כמחיצה המבדלת בין מים התחתונים למים העליונים. אמנם מלשון 'ויהי מבדיל' מתפרש גם שהרקיע הוא היוצר את ההבדלה, כלומר, שהאויר גורם לאידי המים הקלים ממנו שיהיו עולים וצפים עליו להיות עננים.

וכן מפורש בתהילים (קד) בפרק ברכי נפשי - המיוסד ע"פ סדר ששת ימי הבריאה², שביום השני קבע ה' את מקומו במים העליונים שהם ענני המטר. דכתיב שם (פסוק ג) 'המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו וגו'. ופסוק זה קאי על בריאת הרקיע ביום שני (כמו שביארו שם במפרשים, וכן הוא במדרש 'רבי יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים דכתיב המקרה במים עליותיו וגו' וכתיב עושה מלאכיו רוחות וכו' (ב"ר א, א)).

והיינו שבעשיית הרקיע וההבדלה בין מים העליונים למים התחתונים, קירה את עליותיו [כעליה שמעל הבית] במים ושם את העבים לרכובו, כלומר, קבע את מקומו שם. וכדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ד) 'כשהוא בשמים רוכב על עב קל שנאמר (תהילים יח, יא) וירכב על כרוב וגו'. [ומכאן הלשון 'רוכב שמים בעוזר' (דברים לג, כו), 'לרוכב בערבות' (תהילים סח, ה), 'לרוכב בשמי שמי קדם' (שם, לד)].

ומעליותיו אלו ממטיר על הארץ כדכתיב בתריה (פסוק יג) 'משקה הרים מעליותיו'. שמשקה את ההרים במטר מהמים אשר בעליותיו שהם העננים.

ובעמוס (ט, ו) 'הבונה בשמים מעלותיו וגו' הקרא למי הים וישפכם על פני הארץ וגו'. ובמצודת דוד שם 'הקרא למי הים, להעלותם בעבים ואחרי זה שופכם ומורידם על פני הארץ'. וכן כתיב באיוב (כ, ה-ו) 'צ'רר מים בעביו וגו' מאחז פני כסה וגו'.

* * *

2. כמו שביארו שם מפרשי התהילים, אבן עזרא, רד"ק, רמב"ן, מלבי"ם. והחזירי (מאמר חמישי). וכן דרשו במדרשים בפסוקי פרק זה ע"פ סדר ששת ימי הבריאה. ובשמות-רבה (טו, כב) 'הרבה מעשים כתב משה בתורה סתומים, עמד דוד ופירשם, אנו מוצאים במעשה בראשית וכו' ודוד פירשו וכו' התקין מרכבותיו עננים וכו' שנאמר המקרה במים עליותיו וגו'".

והשעורה והקטניות וכיו"ב³ [ועליהם מברכים 'בורא מיני זרעים' למ"ד הנ"ל]. ו'עץ פרי' הוא מין שבנוסף לכך יש לו גם גזע המתקיים ועושה פרי.

ופירוש הכתוב כך הוא, תצמיח הארץ ג' מינים: (א) 'דשא'. (ב) 'עשב מזריע זרע', (ג) 'עץ פרי עושה פרי'. ו'תדשא הארץ' קאי על כל ג' המינים. ונקט הכתוב לשון זה, שהוא לשון אחד השייך בכולם, מאחר ששלשתם משותפים הם בזה שהם צמחים.

וסידרן הכתוב בסדר 'לא זו אף זו', שהתחיל ב'דשא', שאינו אלא צמח, ואח"כ 'עשב מזריע זרע', שיש בו יתרון שהוא גם מזריע זרע, ואח"כ 'עץ פרי עושה פרי', שיתרונו בכך שיש לו גזע המתקיים [ואינו צריך לזריעה חדשה בכל שנה], והוא עושה פרי.

והנה גם להלן במלאכת יום שיש, נתפרשו ג' מינים אלו שניתן לאדם ולבעלי החיים לאכילה - 'הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע, לכם יהיה לאכלה'.

* * *

ויאמר אלוקים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. והיו למאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן (א, יט-יט)

'מאורות' היינו גופים מאירים, אבל 'אור' האמור ביום הראשון פירושו מציאות של אור, ולא נתפרש במקרא שאור זה בא מגוף מאיר, ובפשוטות הכתובים, עד יום רביעי היה משמש אור בלי מאורות.

ולא נתפרש אם היה אור עצמי בלי מאורות, או שמקורו מגוף מאיר שעדיין לא נתלה ולא נקבע ברקיע, והיה מוסתר וחבוי ולא היה נראה על פני הארץ. ובגמרא (תגיגה יב.) מבואר 'וחכמים אומרים הן הן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי' [וראה שם דברי רבי יעקב שדרש על אור זה שהיה אור מופלא ונגנז לצדיקים לעתיד לבוא].

[ונכללו שתי בריאות אלו בברכת 'יוצר אור', שפותח בלשון 'יוצר אור' וחזותם בלשון 'יוצר המאורות'.

וברכה זו ניתקנה לאומרה ביום, שבו עיקר האורה, אמנם נכלל בו גם האור של המאור הקטן שבליילה, וכלשון החתימה יוצר המאורות, וכן 'ועל מאורי אור וכו'', וכן 'מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה ומאיר לעולם כולו וכו''].⁴

והנה מבואר בפסוק שלש מטרות למאורות: (א) 'להבדיל בין היום ובין הלילה', (ב) 'והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים', (ג) 'להאיר על הארץ'.

והנה 'לאותות ולמועדים וגו'' וכן 'המאור הקטן' להאיר על הארץ בלילה נוצרו עתה ביום רביעי, ע"י בריאת המאורות. אבל 'להבדיל בין היום ובין הלילה' צ"ב מה נתוסף בהבדלה זו אחר שכבר היתה הבדלה בין יום ולילה. וכן המאור הגדול להאיר על הארץ ביום, צ"ב מה תועלת יש בזה, אחר שכבר היה כן ע"י האור שנברא בראשון שהאיר ביום על הארץ.

וכל עיקר חלוקת מלאכת האורה לשני ימים טעון ביאור.

והרמב"ן פירש שהרקיע שנברא ביום השני הסתיר את האור שנברא ביום ראשון ומנע אותו מלהאיר על הארץ, וביום השלישי היה חושך, ולכן עשה ה' ביום הרביעי את המאורות ברקיע, שאורם יגיע לארץ. וזה פירוש 'ברקיע השמים להאיר על הארץ', כי למעלה מהרקיע היה אור אלא שלא האיר על הארץ.

וצ"ע דלפירוש זה נמצא ד'ויהי ערב ויהי בקר' של יום שלישי היה רק ברקיע ולא על הארץ כשאר ימים, וזה תמוה.⁴

ועוד שא"כ נמצא שהשמים והאור שנבראו ביום ראשון אינם נגלים ונראים לנו כעת אחרי שנברא הרקיע המסתירם, וכבר נתבאר דבפשוטו של מקרא לא תתייחס התורה לדברים שאינם נגלים ונראים לעין. ובפשוטו, סיפור הבריאה הוא על דברים הגלויים לנו ונראים לעינינו, לפרש ולבאר סדר ואופן בריאתם. [ובתהילים (קד) בפרק ברכי נפשי 'עוטה אור כשלמה נוטה שמים

3. וראה מה שפירש הרמב"ן (להלן פסוק כט). וכ"כ ר' מיוחס 'מזריע זרע, מגדל זרע בראשו'. והוא דלא כפירש"י כאן 'שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר'. ועיני ברמב"ן (פירוש ב'), רבינו בחיי, ספורנו, הגר"א, המלבי"ם, והנצי"ב, שדשא ועשב מינים נפרדים הם. ובמדרש ילמדנו (נדפס בספר 'בתי מדרשות' חלק א) מפרט ג' דברים שנבראו בכל יום ו'בשלישי ברא דשאים ועשבים ואילנות'.

4. וכע"ז הקשה האברבנאל. והוסיף עוד להקשות דלמעלה מהרקיע לא היה צריך אור 'וכי לאורה הוא צריך'. ועוד שאין הרקיע מונע את האור מלעבור, וכמו שאינו מונע את אור המאורות שנבראו ברביעי מלעבור.

כיריעה' הרי שמדבר באור ובשמים שנבראו ביום ראשון, ושם ודאי הכתוב מתייחס לדברים הנגלים ונראים לעין, שהנפש מתפעלת ומתרגשת מהם ומברכת את ה' עליהם].

ונראה לפרש שהאור דיום ראשון והמאורות דיום רביעי שני סוגי אור הם, ומטרותיהם שונות, ונברא כל אחד בימו לפי עניינו ומטרתו.

שהאור דיום ראשון נברא מיד בתחילת הבריאה שהוא לצורך עצם מציאות הבריאה והווייתה, ומטרתו להאיר את החושך שהיה על פני תהום, שתהא הבריאה מוארת, דכל זמן שהעולם חשוך לא שייך להתייחס אליו, והרי הוא כמי שאינו, ולצורך זה די באור קלוש, והוא האור שנברא ביום הראשון⁵.

והמאורות דיום רביעי הרי הם לצורך הברואים וסדר חייהם, וכמו 'לאותות ולמועדים וגו' שהם ודאי לצורך הברואים, כמו כן 'היו למאורות וגו' להאיר על הארץ' לצורך הברואים הוא. ואף שכבר היה יום ולילה ע"י האור הקלוש דיום ראשון, לא היה די בזה לסדר חייהם של הברואים. המאור הגדול - ביום להאיר באור חזק המתאים להשתמשות הברואים, למלאכתם ולכל צרכיהם. והמאור הקטן - בלילה להאיר להם את החשיכה. ונבראו ביום רביעי אחרי שביום שלישי נראתה היבשה לצורך יישוב העולם, ונבראו הצמחים עבור הברואים.

וכן מפורש בפרק ברכי נפשי (תהילים קד) שהאור דיום ראשון והמאורות דיום רביעי מטרותיהם שונות וחלוקות. שעל האור דיום ראשון נאמר (פסוק ב) 'עוטה אור כשלמה', והיינו שהאור הוא ייפוי לבריאה, שהיא מוארת ואינה חשוכה, והוא כלבוש ושלמה סביבה. ועל המאורות דיום רביעי נאמר (פסוקים כא-כב) 'תזרח השמש וגו' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב', והיינו שמטרת המאור הגדול הוא לצורך השתמשות הברואים וסדר חייהם - לפעולה ולעבודה.

וגם אחר שנברא האור החזק של המאור הגדול לשמש בזמן המיועד לפעולה ולעבודה לא נתבטל

סוג האור דיום ראשון, אלא נשאר לשמש בזמן שאין המאורות נראים, שאינו זמן עבודה. דמהנץ החמה עד שקיעתה שהוא זמן פעולה ועבודה, משמש המאור הגדול באור חזק המתאים לעבודה ומלאכה - 'להאיר על הארץ'. ומעלות השחר עד הנץ החמה ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שבהם אין השמש נראית⁶, משמש האור דיום ראשון למטרתו שתהא הבריאה מוארת.

כלומר, שמציאות זו של זמנים מסוימים במשך היום שבהם משמש אור שאין מקורו נראה, נבראה ביום ראשון. ומהלך זה שהשמש בזריחתו אינו בוקע ויוצא בפעם אחת, אלא בתחילת היום [מעלות השחר] שולח אור קלוש מרחוק והולך ועולה עד הנץ החמה, וכן בשקיעתו ממשיך לשלוח אור קלוש עד סוף היום [צאת הכוכבים], זה הוא המשך בריאת האור דיום ראשון. שאלמלא בריאת אור זה ורק היתה בריאת המאורות דיום רביעי, אזי היה השמש בוקע ויוצא בפעם אחת, והיה שוקע לגמרי בפעם אחת. ואלמלא בריאת המאורות ביום רביעי, אזי היה האור הקלוש דיום ראשון מאיר כל היום ולא היה מקורו [המאור] נראה, כאשר היה כן בשלושת ימים הראשונים.

ונמצא שנבראו שלשה סוגי אור להאיר כל אחד בזמנו, האור דיום ראשון מאיר ביום כדי שתהא הבריאה מוארת. וניתוספו עליו ביום רביעי, המאור הגדול לתוספת אורה לזמן העבודה בתוך היום. והמאור הקטן והכוכבים להאיר לברואים את חשכת ואפילת הלילה.

* * *

ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים (א, טו)

ברש"י - 'שיום נבראו ונתמעטה הלבנה על שקיטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד'.

בסדר 'קידוש לבנה', אנו מבקשים - 'יהי רצון מלפניך ה' א-להינו וא-להי אבותינו למלאות פגימת הלבנה, ולא יהיה בה שום מיעוט, ויהי אור הלבנה כאור החמה וכאור

5. וכן כתב בתולדות יצחק [קארן] לעיל (פסוק ד) שהאור דיום ראשון 'היה זה אור מועט', ועוד שם 'שמה שאמר יהי אור אינו המאורות הגדולים, אלא חסר מהם'. ובספר מעשה ה' ולא היה האור ההוא מספיק להאיר על הארץ עד שתלה השמש, על כן אמר שהמאורות נעשו להאיר על הארץ, כי האור הראשון לא היה מאיר רק האויר שהיה בהיר קצת וכו' שכנראה יש כאן אור שאינו מן המאורות'.

6. ובקהלת כתיב (יב, ב) 'עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים' הרי שאור ושמש שני דברים הם, [וכן דיין מפסוק זה בספר מעשה ה' הנ"ל (הערה 901) 'שכנראה יש כאן אור שאינו מן המאורות']. ובאבן עזרא שם 'האור הזה, אור השחר שיעלה בטרם זרוח השמש'. ובזוהר חדש (מדרש איכה) שאור שבפסוק זה הוא האור שנברא ביום ראשון.

שבעת ימי בראשית כמו שהיתה קודם מיעוטה, שנאמר את שני המאורות הגדולים.

שלוש בקשות נזכרות כאן. א. למלאות פגימת הלבנה, ב. ולא יהיה בה שום מיעוט, ג. ויהי אור הלבנה כאור החמה.

ונראה הביאור בזה שלוש בקשות אלו, הן כנגד שלושה מיעוטים וחסרונות הקיימים עתה באור הלבנה. החסרון הראשון, הוא היות הירח נראה פגום לעינינו ברוב ימות החודש, ורק באמצע החודש נראית הלבנה במילואה. וכנגד זה אנו מבקשים - 'למלאות פגימת הלבנה'.

החסרון השני באור הירח הוא, מה שאינו מופיע בכל משך שעות הלילה, אלא פעמים שבא רק בתחילת הלילה ופעמים בא רק בסוף הלילה. ועל זה אנו מוסיפים לבקש - 'ולא יהיה בה שום מיעוט'.

והחסרון נוסף באור הלבנה הוא מה שאין בה אור עצמי, וכל אורה אינו בא לה אלא מן השמש. ועל זה באה הבקשה - 'ויהי אור הלבנה כאור החמה', והיינו שיהא ללבנה אור עצמי כמו לחמה. וממילא יהיה אורה עז כמו החמה.

* * *

בצלמנו כדמותנו (א, כו)

פירש רש"י 'בצלמנו, בדפוס שלנו'. והיינו גוף מבנה האדם. אמנם אין הכוונה כפשוטו ממש, גשמי, דאטו יש לה' צלם ודמות, אלא הכוונה שיש בו באדם דמיון מסוים לצלם אלוקים. והיינו שצורת מבנה גוף האדם הוא בקומה זקופה, ובענין זה הוא דומה לעליונים, וכמו שאמרו (חגיגה טז). 'ששה דברים נאמרו בבני אדם, שלשה כמלאכי השרת וכו' ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת'. וזהו פירוש תיבת 'בצלמנו'.

ואמנם עיקר ענין 'בצלמנו' הוא תכונת הממשלה והבעלות⁷, וזה כולל גם את הכח לשלוט והיכולת לקחת,

וגם את הרגשת הבעלות ותחושת הקנין, שהממשלה והבעלות הם תכונות עליונים.

אלא שענין זה גם מתבטא בצורת מבנה גוף האדם, שבזה שהוא מהלך בקומה זקופה ויש לו ידים, מורה על עליונות וממשלה ובעלות.

ואפשר שמה שאמרו 'ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת' נכלל בזה גם הידים שהם 'יחודיים באדם מחמת זקיפות קומתו, ופנויות להשתמשות'. (מה שאין כן חיה ובהמה שמחמת הליכתם כלפי מטה אין להם ידים אלא רגלים קדמיות).

ו'כדמותנו' פירש רש"י 'להבין ולהשכיל', והיינו הדעה והחכמה (וכן פירש הרשב"ם⁸), שגם אלו תכונות עליונים, וכמו שאמרו (חגיגה שם) 'יש להם דעת כמלאכי השרת'. ובפרט הדעת להבין מהות ההנהגה הטובה והישרה ומעלתה, ומהות המעשים הרעים ופחיתותם, שהוא ענין אלוקי. והוא המעלה הנשגבה באדם [שבזה הוא נעלה במהותו על שאר החיות והבהמות], שהשכלתו אינה רק ידיעת המציאות, אלא הכרת האמת והטוב לעשות צדקה ומשפט.

אמנם פירוש תיבת 'כדמותנו' הוא מלשון דמיון, והיינו בדומה לנו, והכוונה בפשוטו על תואר ומראה הפנים, כמו שמצינו (יחזקאל א, י) 'ודמות פניהם', שמראה פני האדם דומה לעליונים, וכדאיתא (ב"ב נח). 'שארם הראשון עשוי בדיוקנו של הקב"ה, וכמו שכתב רש"י (דברים כא, כג) 'שהאדם עשוי בדמות דיוקנו של האלוקים'⁹.

והיינו משום שחכמת האדם ניכרת על צורת הפנים, ככתוב (קהלת ה, א) 'חכמת אדם תאיר פניו וגו'.

וא"כ 'בצלמנו' 'כדמותנו' הכוונה בשניהם גם על צורתו החיצונית של האדם ותבניתו, וגם על תכונות ומעלות נפשו הפנימיות. והיינו ש'בצלמנו' פירושו קומה זקופה, המבטאת ממשלה ובעלות. ו'כדמותנו' פירושו תואר הפנים, המורה על חכמה ודעת¹⁰.

7. ועיין אבן עזרא, חזקוני. ויש שפירשו ש'בצלמנו' ענינו שהאדם הוא אדון לעצמו, וכן כתב ב'משך חכמה' - 'הצלם האלקי הוא הבחירה החפשית בלי טבע מכריח רק מרצון ושכל חפשי'.

8. וראה עוד ברמב"ן ובספורנו.

9. והתיבות עצמן מתאורות כן, שתיבת 'צלם' נגזר משורש 'צל' (וכ"כ אברבנאל ומלבי"ם), ותיבת 'דמות' משורש 'דם'. שצל האדם מתהווה ע"י מבנה גופו, ותואר מראה פניו הוא הוא ע"י דמו [דאם אזיל סומקא ואתי חיוורא הריהו נראה כמת].

10. ובלקח טוב' - 'כי ברא הקב"ה את האדם בצלמו וכו' להלוך בקומה זקופה, ולהיות לו פנים כפני החיה אשר היא תחת כסא הכבוד'.

והנה לקמן כתיב שהאדם נברא לצורך העולם וכמו שכתוב 'לעבוד את האדמה וגו' לעבדה ולשמרה'. וגם בזה הוא כשלוחו ונציגו של ה', להוסיף בתיקון העולם ושיכלולו.

נמצא שהאדם נברא עבור שני מטרות, האחת - לתת לו את הארץ לרדות בה 'וירדו בדגת הים וכו'', והשנית - לעבוד את האדמה.

יש לומר שמה שנברא ב'צלם' - בקומה זקופה המבטאת ממשלה ובעלות, הוא משום ענינו הראשון לרדות ולכבוש. וכפי שנתבאר שעל ידי ששולט על העולם בכח צלם האלוקים, בזה הוא כביכול שליח האלוקים למלוך בשמו.

ולצורך עניינו השני 'לעבוד את האדמה' ולעבדה ולשמרה' נברא ב'דמות' - בחכמה ודעת, שהם הכשרונות לעשות בכל מלאכה [על דרך הכתוב (שמות לא, ג-ה) 'ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובעצת ובכל מלאכה, לחשוב מחשבות בזהב ובכסף ובנחושת וגו' לעשות בכל מלאכה']. הנצרכים לעבודת תיקון העולם ושיכלולו.

וה'ידיים' שגם הם מצורתו הייחודית של האדם, כאמור, משמשות גם לצורך ממשלה ובעלות וגם למלאכה ועבודה. ואף בזה הוא דומה לעליונים כמו שמצינו (יחזקאל א, ח) 'ידי אדם מתחת כנפיהם'.

והנה אחר חטא אכילת עץ הדעת ניטל מן האדם צלם האלוקים, כמו שכתוב 'אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו' (תהילים מט, ג), שנדרש על אדם הראשון (סנהדרין לח; דברים רבה יא, ג). ובמדרש אמרו (ב"ר יב, ו) שניטל מאדם קומתו וזיוו. ולפי מה שנתבאר הרי 'קומתו' הוא 'צלם', ו'זיוו' הוא 'דמות', כלומר שניטל ממנו הצלם והדמות.

* * *

בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ (א, כו)

משמעות הכתוב ש'בצלמנו כדמותנו' הוא כהקדמה ל'וירדו'.

ונראה הביאור בזה, שעשה את האדם בחשיבות ומעלה - בצלם ובדמות אלוקים, שמשום זה יהא ראוי שתיתן לו הארץ לרדות בה ולכבושה.

וממה שנאמר דבר זה בתוך מאמר בריאת האדם, משמע שהוא חלק בלתי נפרד מבריאתו של האדם, כלומר שזה ייעודו ותכליתו להיות נזר הבריה, למשול בה ולרדות בכל הברואים שיהיו כולם כפופים להאדם בעל צלם האלוקים.

ועומקן של דברים, זה שהאדם הוא בצלם ודמות אלוקים, יש במשמעותו שהאלוקים הוא השולט והמולך בעולם, שעל כן האדם הוא כשלוחו ונציגו למלוך ולשלוט בשמו.

היכל השבת

ברכת קדושת היום

רצה במנוחתנו

אבל ביו"ט שחל בשבת שהתפילה מורכבת משבת ויו"ט אזי כאשר מתחיל בחלק הבקשות של שבת מקדים שוב 'אלוקינו ואלוקי אבותינו' מכיון שזו התחלה חדשה, שאין בקשה זו המשך לבקשה הקודמת של יו"ט.

ונראה שבברכת קדושת היום של שבת, עיקר הבקשה היא 'רצה במנוחתנו', כי הוא מענין הברכה שתחילה אנו משבחים את קדושת השבת ואחר כך מבקשים שעבודת השבת תהא רצויה לפניו. ואחר כך באה תוספת בקשות יסודיות בקצרה כמו שיבואר להלן.

ומלשון זו 'רצה במנוחתנו', אנו למדים כי עצם מנוחת השבת היא עבודה לפני ה', ולכן כשם שמצינו ריצוי על עבודת הקרבנות, וכן בתפילה שהיא 'עבודה'

כל תפילה מורכבת משלש ברכות שבח בתחילתה, ואחריהם ברכות בקשה, ולאחריהם שלש ברכות אחרונות. והנה בשבת עקרו את כל הברכות של הבקשות, ובמקום זה תיקנו ברכה מיוחדת לשבת, וברכה זו תוכנה הוא שבח השבת, ולאחר שדיברו בשבח השבת מסיימים בבקשות הקשורות לשבת.

וכאשר מתחיל את הבקשות מקדים 'אלוקינו ואלוקי אבותינו', וכן בתפילת יו"ט הבקשה פותחת ב'אלוקינו ואלוקי אבותינו יעלה ויבוא', ואחר כך 'השיאנו וכו' הוא המשך הבקשות.

מבקשים בסיומה ברכת 'רצה' שתהא עבודת התפילה רצויה לפני ה', כך אנו מבקשים שמנוחת השבת תהיה רצויה לפניו.

ועיין בספר 'בן מלך-שב"ק' (שער א מאמר ה) שביארנו שבשבת השביתה ממלאכה היא עצם גדר קדושת היום, וזה הטעם שבפרשת 'מועדי ה' - מקראי קודש' שבפרשת אמור, נזכר בכל המועדים 'והקרבתם אשה לה' מלבד יום השבת שלא נזכר בו הקרבת אשה. דהיינו משום שביום השבת, עצם עשיית יום השביעי ליום שביתה היא קידושו של היום השביעי וזהו 'קריאתו קודש'. וכלשון הפסוק שם - **וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש כל מלאכה לא תעשו** (ויקרא כג, ג). מה שאין כן ביתר המועדים שעצם עשייתם כמקרא קודש היא על ידי הקרבת אשה לה' שבוה היום מיוחד לקדושה, וכמו שכתוב שם - **אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש להקריב אשה לה' עולה ומנחה, זבה ונסכים דבר יום ביומו** (לז, כג).

אם כן עצם המנוחה הוא עבודת ה' של יום זה, ולכן קבעו לבקש 'רצה במנוחתנו' שתהא עבודה נשגבה זו רצויה לפניו, כשם שמבקשים רצה בסיום כל עבודה.

קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך וכו'

הנה אף שתיקנו בשבת שלא להאריך בתפילה וביטלו כל הבקשות של שאלת צרכים משום טירחא לרגל כבוד היום, בכל זאת אי אפשר לה לתפילה בלי בקשה, שהוא עיקר צורת התפילה שעומד לפני ה' כנצרך ומבקש את כל ענייניו. ולכן תיקנו לבקש בקשות אלו בקצרה ותחילה מפרטים הבקשות הרוחניות בתמצית שהם תורה ומצוות - 'קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך'. ואחר כך הבקשות בגשמיות. [וכדרך שבתפילת חול מקדימים בקשת דעת תשובה וסליחה לשאל צרכים]. והנה שני בקשות אלו הם תמצית כל הצרכים שהאדם שואל עליהם, דהיינו לקבל את כל הטוב, ולהושע מכל קשייו. והיינו - 'שבענו מטובך ושמח נפשנו בישועתך'.

ונראה שמלבד הקיצור, יש גם נימה שבתית בצורת הבקשות, שנאמרים באופי של קירבה וחביבות, לשבוע מטוב ה', דהיינו שמתוך התקרבות ודביקות נהיה מושפעים מזיוו וטובו. [ומצינו שבקשה כעין זה הוא מענין השבת כמו שאומרים ב'שמחו במלכותך' - כולם ישבעו ויתענגו מטובך]. וכמו כן 'שמחנו בישועתך', ההדגשה היא 'בישועתך' שרוצים דווקא את ישועת ה' בעצמו.

והנה יש לדקדק בסדר האמירה, שתחילה פותחים בשני בקשות על רוחניות ועבודת ה' 'קדשנו במצוותיך

ותן חלקנו בתורתך', ואחר כך עוברים לבקש על צרכינו הגשמיים 'שבענו מטובך ושמחנו בישועתך'. אולם לאחר מכן חוזרים ומבקשים על עבודת ה' - 'וטהר לבנו לעבדך באמת'.

ויש להוסיף שהטעם לזה הוא מצד תיקון הלשון וסדרי האמירה הנאה, כי כאשר אין זה משנה את משמעות התוכן, נתנו מתקני התפילות גם משקל וחשיבות ליופי האמירה. והיינו משום שבקשות קצרות אלו 'שבענו מטובך - ושמחנו בישועתך' מתחרזים ומקבילים יפה אל הבקשות הקודמות להם קדשנו במצוותיך - ותן חלקנו בתורתך. ואילו הבקשה 'וטהר לבנו לעבדך באמת', היא ארוכה ואם יאמרוה באמצע ייפגם יופי צחות הלשון ורצף החרוזים, ולכן תיקנו בקשה זו בסוף.

ויש להוסיף כי הרי בשבת ובשלוש רגלים אומרים בקשה זו יחד עם כל הבקשות, לפני 'הנחילנו ה' אלוקינו באהבה וברצון וכו'. והנה בראש השנה אין אומרים 'הנחילנו', אולם כאשר חל ר"ה בשבת אומרים 'הנחילנו ה' אלוקינו באהבה וברצון שבת קדשך' מיד אחר 'ושמחנו בישועתך', ואת הבקשה 'וטהר לבנו לעבדך באמת' אומרים אחרי 'הנחילנו וכו'. ולכאורה הדבר צריך ביאור, מה טעם בקשת 'וטהר לבנו' גדה ממקומה כשחל ר"ה בשבת. אולם נראה שגם שם הטעם הוא עבור יופי האמירה לחרוז אותה עם ההמשך, שמצדדים את האמירה 'וטהר לבנו לעבדך באמת' ברצף לאמירה המקבילה שאחריה - 'כי אתה אלוקים אמת - ודברך אמת וקיים לעד'. והבן.

באהבה וברצון - בשמחה ובששון

ומצינו עוד בקטע תפילה זה שמתחשבים עם יופי החרוזים, כי הנה ביום טוב אומרים כאן 'הנחילנו ה' אלוקינו בשמחה ובששון מועדי קדשך', הרי הקדימו שמחה לששון. ואילו בברכת הפטרה ביו"ט אומרים 'ועל יום חג הפלוני שנתנו לנו לששון ולשמחה'. הנה שם קדם ששון לשמחה.

ונראה שכאמור בענין סידור הדברים, כאשר אין הבדל בתוכן, יש משקל גם לחריוה. והנה כאשר חל שבת ביו"ט הרי צריך לשלב את הבקשות של שני הקדושות 'באהבה וברצון - בשמחה ובששון - שבת ומועדי קדשך'. והנה ששון מתחרז שפיר עם רצון, ולכן קבעו תמיד בתפילה זו את שמחה קודם לששון.

לעומת זאת בברכות הפטרה הנוסח בשבת הוא 'ועל יום השבת שנתנו לנו לקדושה ולמנוחה' וביו"ט שחל בשבת צריך לשלב יחד עם זה 'ועל יום חג הפלוני שנתנו לנו - לששון ולשמחה', ולכן סידרו שמחה אחר ששון,

שבכך הוא מתחרז שפיר - ל'קדושה ולמנוחה - לששון ולשמחה'.

והנחילנו ה' אלוקינו באהבה וברצון שבת קדשך

ב'אהבה ורצון' האמורים כאן הכוונה היא שאנו נזכה לנחול את השבת באהבה וברצון שבנפשנו. וכן מה שאומרים בקידוש 'ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו'. אבל מה שאומרים בתפילת שחרית 'כי לישראל עמך נתתו באהבה', וכן בשבת שחל ביו"ט 'ותתן לנו ה' אלוקיני באהבה שבתות למנוחה'. הכוונה שהנחילנו את השבת, באהבתו אותנו.

ומוכח כן מהנוסח ביו"ט 'והנחילנו ה' אלוקיני בשמחה ובששון מועדי קדשך'. ששם בוודאי הכוונה לששון ולשמחה שלנו, שנעשה את המועדים בשמחה וששון. וכמו כן מצות השבת היא לעשותה באהבה וברצון.

ובזה יבואר מה שבתפילת המועדים אומרים - ותתן לנו את יום חג הפלוני הזה מקרא קודש ורק כשחל להיות בשבת אומרים - באהבה מקרא קודש. ולכאורה יפלא, כי בתחילת התפילה אומרים - ותתן לנו ה' אלוקיני באהבה את יום חג וכו' ושם אומרים 'באהבה' גם ביו"ט שחל בחול.

ולפי האמור הוא מבואר שפיר, כי בתחילת התפילה אכן הכוונה על אהבת ה' לנו, שנותן לנו באהבתו את

השבתות והמועדים. אך בסיום הנוסח, הכוונה היא שהשבת והיום טוב ניתן לנו שיהיה לנו 'באהבה'. וזה יש רק בשבת, שניתן למנוחת אהבה, אבל יום טוב הוא לששון ולשמחה.

וינוחו בה כל ישראל מקדשי שמך

צריך ביאור שייכות הלשון 'מקדשי שמך' בכל תפילות השבת, וכן בסיום תפילת יו"ט 'וישמחו בך ישראל מקדשי שמך'. וכן אומרים במנחה של שבת 'ועל מנוחתם יקדישו את שמך'.

ונראה דהיינו מכיון שהשבת הוא יום קדוש לה', הרי כשמכבדים את יום קדשו כדבר הכתוב 'קראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד', אזי יש בכך משום 'קידוש השם'. ויש לומר שחז"ל מתקני התפילה סמכו בזה על רמז ודרש סמיכות הפרשיות שנשמכה בתורה מצות 'ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדישכם' (ויקרא כב, לב). לפרשת המועדות שהשבת נזכרת בתחילתם, ויש בזה רמז שהמשמר את השבת והמועדות מקדש את השם, במה שמקדישים את יומו של הקב"ה".

[ועיין בספר 'שפת אמת' - בפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל, וחז"ל למדו מזה דקדושה בתוך עשרה מישראל. וכו'. ונראה דזה סמיכות פרשת מועדות למצות ונקדשתי. דהנה מקראי קודש הם בכח התאחדות בני ישראל וכו' (אמור תרנ"ה).]

חכמה ומוסר

שרשי חובת עבודת ה'

האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא, ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא.

והנה דבר זה הוא היסוד והשורש לסיבת ומטרת בריאת האדם, שחז"ל חשפו בפנינו את סוד הדבר מתוך המבט העמוק של תושבע"פ, שזו היתה מחשבתו הקדומה של הבורא שעבורה נברא העולם והתורה. אכן נוסף על ידיעת ה'מטרה' של הבריאה, יש לדעת גם את שורש

שורש העבודה לדעת מה חובתו בעולמו

בעל מסילת ישרים' פותח את ספרו - 'יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא, שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו וזכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכניתו, שזהו התענוג

11. ובהו יבואר ענין נפלא שהנה בקריאת התורה במועדות ביום השני של פסח וביום הראשון של סוכות שקוראים בענין המועדות שבפרשת אמור, אין מתחילים בתחילת ענין המועדות, אלא מקדימים בפרשה הקודמת 'שור או כשב או עז כי יוולד', ולא נתבאר מה הטעם להקדמה זו. אולם על פי המבואר כאן נראה שחז"ל חפצו להסמיך פסוק 'ונקדשתי' שנאמר כאן לפרשת המועדות.

ה'חוב' של התורה והמצוות, מה היא הסיבה שמחמתה 'אנו חייבים' לעבוד את ה' ולשמור את חוקיו.

כלומר, שמוטל על האדם שיתברר ויתאמת אצלו, מהיכן נובע יסוד חובתו לעבוד את ה' וללכת בדרכיו, ומה שורש חיובו לשמוע בקולו ולקיים מצוותיו. כי כאשר ידע מהו שורש החוב ישים בזה עיקר מחשבתו וכוונתו, וכן כאשר יהא הדבר ברור אצלו יוכל להרחיב ולהתבונן בו ולהעמיק ולבסס בנפשו את אמיתת הדבר, ויעצים ויגביר את רגשות ההתפעלות ממנו, באופן שיחדור הדבר ויקנה אחיזה בלבו, בכדי שיעמוד האדם איתן בתפקידו כיתד שלא תמוט. ועוד יוסיף להשריש רגשות אלו תמיד בנפשו עד אשר יהפכו לחלק מעצמיותו ורצונו חייו, ובכך יתרומם עוד להתעלות מעלה מעלה לדרגות נעלות ורמות.

כי כל זמן שסיבת ושורש החיוב מטושטש ואינו נהיר לו, מתגלים לפעמים רפיון וחולשה אצל האדם בעבודת ה' וקיום המצוות. וכל שעדיין אין בניין עבודתו מבוסס על יסודות מוצקים וברורים, אין הדבר מכה שרשים בנפשו, ובוודאי שאין בכוחו לחולל שינוי בעצם אישיותו.

ואף שעיקרי הדברים בכללות לכאורה פשוטים הם, אמנם כאשר בא האדם לברר ולאמת את הדברים ולקבוע אותם בנפשו, הריהו נזקק לדעת אותם באופן מדוייק וברור.

יסוד ראשון - בחירת ה' בישראל

וכאשר מעיינים בפסוקי התנ"ך ובמאמרי חז"ל וכן בספרי הראשונים, נמצינו למדים בזה שלש יסודות אשר הם סיבת ושורש חובתנו, ומהם נובע שעבודינו לקיום התורה והמצוות.

היסוד הראשון בחיוב עבודתנו לה' נובעת מצד היחס המיוחד שיש לנו מאת הקב"ה, אשר בחר בנו וייחד אותנו להיות לו, והוא אלוקינו אלוקי ישראל המנהיגנו באופן מיוחד להיטיב עמנו, ומשיגח ומגן עלינו בהשגחה פרטית, ומתוך כך חלה עלינו כלל חובת העבודה, וכדכתיב - ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה... לשמור את מצות ה' ואת חוקותיו.. הן לה' אלוקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכס מכל העמים כיום הזה (דברים י'). הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנן הוא עשך ויכוונך (שם לב, ו). וכן בכל התורה והנ"ך מופיע רבות הדרשה מעם ישראל לעבוד את ה' ולשמור מצוותיו, מאחר שהוא אלוקינו ואנו עמו, אשר הוציאנו ממצרים וקרת בריתו עמנו, והוא מלכנו השוכן בתוכינו.

וכך מוכח ממה שפתח הקב"ה את עשרת הדברות

ב'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים' (שמות כ), ולא אמר 'אשר בראתיך' (ועיין שם באבן עזרא ורמב"ן).

וכמו שכתב 'הכוזרי' - כי אילו היה חיוב התורה מצד מה שהאלו-קה ברא את כלונו, היו שוים בה כל בני אדם כלבן כשחור, כי כולם ברואיו יתברך. אולם חיוב התורה עלינו, הוא מצד מה שהוציאנו האלו-קה ממצרים, ומצד היות לו התחברות עמנו בהיותנו סגולת בני אדם (מאמר ראשון אות כז).

יסוד שני - הכרת חסדי ה' בבריאה ובהנהגה

ב. דרך נוספת המחייבת את האדם במכלול חובותיו כלפי הקב"ה, היא מתוך חובת 'הכרת הטוב' כלפיו יתברך, על כך שברא אותנו להיטיב לנו בכל חלקי הבריאה אשר ברא למען האדם בטובו ובוטחו, ובהנהגתו שהוא מנהיג את העולם בחסד וברחמים וזן ומפרנס ומיטיב לכל בהטבה רבה, ומרעיף עלינו רוב שפע. ואכן ברכות הנהנין שתיקנו אנשכה"ג מיוסדות על ענין זה של הכרת הטוב על כל חלקי ההטבה שבבריאה.

ובספר 'חובות הלבבות' מבסס יסוד זה שעיקר חיוב עבודת ה' הוא משום הכרת הטוב, וכפי שהאר"ך בדבריו בשער הבחינה, לפרט את ההתבוננות המוטלת עלינו בכל חלקי הטוב שהקב"ה מיטיב עם הנבראים, ובשער עבודת האלוקים מרחיב לפרט כיצד יגיע מתוך התבוננות בהכרת הטוב להכרה בעוצם חובת העבודה, וכלשונו בהקדמת שער עבודת האלוקים - והוא קיבול עבודת האלוקים, כפי אשר יחייבהו השכל, למטיב על מי שהטיב לו וכו'. אם כן כבר נתברר חיוב קבלת עבודת האלוקים על בני אדם, מצד התמדת טובותיו עליו.

וידועים דברי הרמב"ן - וכוונת כל המצות שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמצאים ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו (שמות יג, טז).

יסוד שלישי - הכרה ברוממות קדושת ה'

ג. יסוד נוסף הוא משום 'גדלות הבורא' ורוממות קדושתו יתברך. שמצד עצם היותו הבורא והמנהיג אשר לגדולתו אין חקר, והוא נשגב וקדוש עד שאין להשיג אמיתת מהותו, מחמת כן אנו נכנעים אליו לעבדו ולשמוע בקולו. וחובת האדם היא להתבונן ברוב גדלו גבורתו ונוראותיו של הקב"ה ועוצם קדושתו יתברך, ומתוך רגש זה יעבוד את ה' לשמוע בקולו ולעשות רצונו, ומתוך

שמרבה להתבונן בשגב רוממותו יעמוד לפניו משתאה ומעריץ, ויערוג וישתוקק להתקרב אליו ולהתדבק בו יתברך.

וכענין הכתוב - **נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד** (תהילים קלט). **ואל מי תדמיני ואשוה יאמר קדוש. שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא... הלא ידעת אם לא שמעת אלוקי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו** (ישעיה מ).

וכך כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה - והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד 'צמאה נפשי לאלוקים לק-ל חי' (פ"ב ה"ב). בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו, ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום, ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא (פ"ד ה"ב).

גישות שונות בין חכמי הדורות על נתנית הדגש

ואף ששלושת הדרכים הללו, כולם יחדיו הם היסודות המרכזיים של עבודת היהודי, אולם בסגנונם של גדולי חכמי ישראל, מצינו הבדלים בגישה על איזה ענין לתת יותר דגש, ועל מה להעמיד את מרכז נקודת הכובד, שבה יתבונן האדם במיוחד ויתחזק בכל עת ועליה יבסס את עבודתו בלב ובמעשה. וכאמור, ברמב"ם משמע שהדבר המרכזי הוא 'גדלות הבורא' רוממותו וקדושתו ית"ש, בעוד שבספר 'חובת הלבבות', שם את הדגש על 'הכרת הטוב' כלפי חסדי הבורא עם הנבראים אשר חסדו מלאה הארץ. אולם בספר 'הכוזרי' מבוארת הגישה שעיקר חובת העבודה של עם ישראל נובעת מצד הקשר המיוחד של כנסת ישראל עם הקב"ה.

שלש ברכות ראשונות מיוסדים על שלש יסודות העבודה

והנה על שלש עניינים אלו של שרשי חיוב עבודת ה', מיוסדים שלשת הברכות הראשונות של תפילת שמונה עשרה. כי כאשר אנו באים לעמוד לפני ה' לעבדו בעבודת הלב זו תפילה, אנו פותחים ומקדימים בשבחים אשר המה יסודות חובת העבודה, ומביעים בשפתותינו את השרשים המביאים אותנו לידי עבודה זו לפניו יתברך.

'ברכת אבות' עניינה היות ה' אלוקי ישראל, אשר התחלתו באבותינו, ומאז הוא זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם והוא מלך עוזר ומושיע ומגן להם.

ברכת 'אתה גבור' עניינה חסדי ה' ורחמי העצומים בהנהגת הבריאה, מכלכל חיים, מחיה מתים, סומך נופלים, רופא חולים, ומתיר אסורים. שזהו השורש השני לעבודת ה', והיינו העבודה מצד הכרת הטוב על חסדי ה' וטובו בבריאה והנהגתה.

ברכת 'אתה קדוש' מכוונת כנגד דרך העבודה הנובעת מצד עצם קדושת ה' וגדולתו שאין לה חקר.

והנה ממה שסידרו אנשכ"ג בתחילת התפילה את שלושת העניינים האלו בסדר הזה, משמע שעיקר יסוד החוב לעבודתנו לה' הוא מעניינה של ברכת אבות, ולכן הקדימוה שתהא היא הברכה הפותחת את התפילה. ואחריה באה הגישה אליו מצד חסדו בהנהגת הבריאה אשר גדלו וטובו מלא עולם. ולאחר מכן נוסף הענין השלישי דהיינו ההתבוננות בעצם קדושתו ורוממותו, שמתוך כך מתחייב לעבדו ית"ש.

ואכן גדולי ומאורי ישראל בדורות האחרונים נטו לבסס את עיקר חובת העבודה על הקשר המיוחד של הקב"ה לעם ישראל אשר לנו רועה נאמן ואב רחמן. כך הוא מהלך דרכו של המהר"ל בכל ספריו. גם הגר"א העדיף לראות את הכוזרי כספר היסוד של עיקרי התורה. וכמו שכתוב בסידור הגר"א (בהגהות הגר"ח מוולאז'ין על 'כתר ראש') - 'ורבינו הגר"א היה מחבב מנורת המאור וספר חובת הלבבות, ובמקום שער היחוד (בחוה"ל) היה אומר ללמוד ספר הכוזרי שהוא קדוש וטהור ועיקר אמונת ישראל והתורה תלוין בו'. וכן הבעש"ט ותלמידיו עיקר דרך עבודתם וסגנון דבריהם מבוסס על הקשר שבין הקב"ה עמנו, ואהבתו האין סופית לבניו חביביו כנסת ישראל.

התודה והברכה לידידנו הנכבדים מתוממי מכונונו
שנטלו חלק בהוצאות גיליון זה

ברכת מזל טוב לידידנו הנכבד, מחשובי אברכי קהילתנו

הרב **יוסף חזן** שליט"א
לרגל היכנס בנו לעול תורה ומצוות

ברכת מזל טוב לידידנו הנכבד, מחשובי אברכי קהילתנו

הרב **יוסף קלצקין** שליט"א
לרגל היכנס בנו לעול תורה ומצוות

ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה

בשורה טובה לקהל חברי קהילתנו וכלל תלמידי רבינו שמחים אנו לבשר לצמאים למימי תורתו של רבינו זצ"ל בכל אתר ואתר על צאתו לאור עולם של הספר השישי (!) במספר מאז ההסתלקות

**נרך נוסף בסידרת
'בן מלך - על התורה'
במדבר חלק ב'
הכולל את הפרשיות
קרה, חוקת, בלק, פינחס, מטות, מסעי**

גדוש ועשיר בביאורים נפלאים, ובירורים נרחבים בסוגיות יסודיות בהלכה ובעבודת ה' הקשורות לפרשיות אלו. הספר יוצא בימים אלו מתחת מכבש הדפוס

ובעז"ה עותקים ראשונים יופצו בבתי הכנסת
לציבור המנויים הספר יחולק חינם ביום היארצייט של רבינו ט"ז מרחשוון תשפ"א
וכמו כן יהיה ניתן להשיגו אצל נציגי המכון.

הכונו!

בברכת התורה
הנהלת מכון כתבי בן מלך

כמו כן ניתן להצטרף לקבלת עלון "אוצרות בן מלך" שיוצא לאור מידי שבוע בכתובת המייל: mechonbenmelech@gmail.com

בחסות

המעוניינים לתרום את הוצאות הגיליון לזיכוי הרבים,
נא לפנות ל- 054-8422488 או למייל mechonbenmelech@gmail.com